

דרשוני וזחי

גליון שבועי
לעיון והעמקה
בתורת המחשבה

קדמאה

להורות תורת רבותני
היאמונים העלי' והחשבה

גליון מס' 38

פרשת כי תשא - פרה תשפ"ג

מחשבה ראשונה

דבר המערכת

'בלעדי, ללא דמי תיווך'...

חודש ימים אחרי קבלת התורה...

באותו מקום ובאותו זמן, הר סיני שעשן כולו מפני אשר ירד ה' עליו מתנשא בהדרו בסמיכות מקום, עם ישראל עדיין חונה נגד ההר, במקום בו עמדו אך לפני חמישה שבועות, אפופים ערפילי טוהר, זוכים לגילוי אלוקות נורא ונשגב, עת מלך במסיבו הופיע ביקרו. הדי קולות השופר ההולך וחזק מאוד עדיין מרחפים באוויר, מצטלצלים ונשמעים...

ולפתע, מהפך, שינוי דרסטי מן הקצה אל הקצה, משה אך עזב את העם, נגש אל הערפל אשר שם האלקים, כבמטה קסם נהפכה הקערה על פיה, מאהבת כלולותייך והקדמת נעשה לגשמע, סמירים הם את כבודם בתבנית שור אוכל עשב...

השאלה זועקת, לא נותנת מנוח, האם יתכן שהתך ארבעים יום שכחו א-ל מושיעם? האם כה מזהר הם הפנו עורף, עזבו מקור מים חיים לחצוב להם נורות נשברים? האם זה אפשרי שדווקא בני הדור הראש שהגיעו לדרגה שראתה שפחה על הים מה שלא ראה יחזקאל בן בוזי, וזכו לגילוי הנורא במעמד הר סיני, דווקא הם ילכו לעבד ע"ז וישתחו לאלוהים אחרים?

שאלה זו מלבד הקושי שהיא גורמת בהבנת דברי התורה הק' על בוריה, גורמת לחלק מבני דורנו לקשיים נוספים, תמימות והרהורים - תמימות מודחקות המנוסחות בערך כך: 'עבודה זרה? איזה טיפשות זה לעבד ע"ז', 'צריך להיות ברור ואנאלפבית כדי לחשוב שעגל יכול לברוא עולם ולהציא עם שלם ממצרים' וכו' וכו', לא מעטים הם הבחורים שבלמדם פרשה זו חולפת בראשם מחשבת פיגול, לפיה בני דורנו הם ח"ו מתוקנים הרבה יותר מבני דור דעה, שהרי בדורנו לא יעלה בראשו של אף אחד לעבד תבנית שור אוכל עשב, או להשתתחות לפסל יצוק מעשה ידי אדם...

אכן אם נתנתק מהבנה שטחית זו של חטא העגל ונעיין בדברי הראשונים והמפרשים, נראה את חטא העגל באור אחר לגמרי, וכך מבאר ריה"ל בספר הכוזרי את מהות חטא העגל: "אמר החבר: העמים כולם בזמן ההוא היו עובדי תמונות, ואילו באו פילוסופים אל חכמי אומה אחת והביאו בפניהם ראייה על אחדות האלוה ועל ריבונותו, אי אפשר היה לחכמים אלו בלא שייחודו תמונה אליה אפשר לכוון בעבודת האלוה, ובלא שיאמרו לעמם ולהמונם כי תמונה זו ידבק בה עניין אלוהי, וכי מיוחדת היא בתכונות נפלאות ומפלאות... גם לא כיחשו באלוהותו של א-ל מוציאם מארץ מצרים, הם ביקשו רק כי יהיה איתם תמיד נעבד מוחש אליו יוכלו לרמוז מדי ספרם את נפלאות אלהיהם". **בדברים אלו מבהיר לנו הכוזרי שחטאם של בני ישראל בעשיית העגל הייתה החיפוש אחר 'ממוצע', מתווך גשמי שימצעו ויעמוד בינם ובין ה'. ציור כלשהו שייסמל, דמות מוחשית אליה יוכלו להשתתחות.**

ביתר העמקה נראה שטעות זו מקורה בחוסר התייחסות נכונה לדמותו של משה רבינו ע"ה. שאיבוד העשתונות אליו נקלעו בני ישראל בזמן העדרו של משה רבינו, הייתה אף היא תוצאה של חשיבה מוטעית זו, לפיה האדם נוקק לדמות כלשהי ש'תגשר' ותתווך בינו לבין השי"ת, מחשבה זו גרמה לחוסר אונים עצום אצל בני ישראל בחשבם שמשה רבינו מת, ולכן הם מיד ניסו 'למלאות את החלל', וליצור דמות כלשהי מעשה ידי אדם שתהגוי אותם, ותתווך בינם לבין ה'. הבנה זו מוכחת מתוך הפסוקים, בהם רואים הקבלה ברורה בין יחסם של בני ישראל למשה רבינו לבין להבדיל א"ה יחסם לעגל, כדכתיב: "קום עשה לנו אלהים אשר ילכו לפנינו כי זה משה האיש אשר העלנו מארץ מצרים לא ידענו מה היה לו... ויעשהו עגל מסכה, ויאמרו אלה אלהיך ישראל אשר העלוך מארץ מצרים", **בני ישראל לא כפרו ח"ו בה, אלא חיפשו 'בסך הכל' דמות שתתווך, שתהגוי אותם - 'אלהים אשר ילכו לפנינו', ובזאת אשמו.**

הבנה זו 'מקרבת' את חטא העגל להשתגות, וגורמת לנו להבין שחטא העגל אינו עוון כה רחוק, ושלצערנו בשינויים קוסמטיים כאלו או אחרים נפוץ חטא זה בימינו אולי עוד יותר מאשר בדורות קודמים, ואולי במקום לחשוב איך נכשלו בני דור דעה בחטא זה, עלינו קודם כל להפנות את המבט פנימה, 'נחפשה דרכינו ונתקורה ונשובה אל ה', אל ה' עצמו, בלי לשלם דמי תיווך...

בתוכן העלון:

עמדת
הראשונים
ב'פרדוקס
הכל יסור
מדור
מחשבת
יסוד

2
לראות את
מחצית הכוס
המלאה...
מדור
מחשבת
הפרשה

4
"בידיעת
המושכלות
ידבק האדם
בקונו"
מדור
מחשבה
למעשה

6
מסעו של
ה'אבן
עזרא, בערי
איטליה.
מדור
עקבות
המחשבה

8

העיקר הרביעי: קדמות ה' (ד) ענף א: מטרת הבריאה (ב)

"נכלל בעיקר הרביעי: קדמון לכל והוא ברא הכל להטיב דווקא והבן". זוהי לשונו של הרה"ק בעל הבני יששכר, בספרו דרך פיקודיך (מצוה כ"א, חלק המחשבה אות ז), וכבר בפרק הקודם הועלתה הקושיא הגדולה, קושיא המנקרת במעמקי תודעתו של כל אדם - לעיתים בגלוי ולעיתים בסתר: אם אכן כל מטרתו של הקב"ה בבריאת עולמו היא להטיב מדוע אנו רואים שיש רוע בעולם? אם אכן "אין רע יורד מלמעלה", איך יתכן שישנה מציאות שאינה טובה מוחלטת?

הכל עניין של נקודת מבט?

רבינו הרמב"ם בבואו לעסוק בסוגיא מורכבת זו של הרוע בעולם, לפני שהוא מתייחס לעצם השאלה, הוא עוסק במה שגורם לנו לשאול את השאלה - או לפחות מה שגורם לנו להגדיל ולהעצים את השאלה.

וכה דברי רבינו ב'מורה' (חלק שלישי פרק י"ב), **"הרבה פעמים יעלה בלב ההמון, שהרעות בעולם יהיו יותר מן הטובות, עד שבהרבה מחידות רוב האומות ובשיריהם יכללו זה העניין, ויאמרו כי מן הפלא שימצא בזמן דבר טוב אמנם רעותיו רבות ומתמידות, ואין זה הטעות אצל ההמון לבד, רק עם מי שיחשוב שהוא חכם גם כן, ולא-לא ראויו ספר מפורסם קראהו ספר אלהות כלל בו משגוענותיו וסכלותיו הרבה, ומכללם עניין בדאו - והוא שהרע במציאות יותר מן הטוב".**^א

הרלוונטיות שבדברים אלו מפתיעה, נדמה כי דברים אלו נכתבו על ידי בן דורנו - דור השפע והתענוגות, שמשום מה לא מצליחים עדיין לשנות את נקודת המבט הפסימית והמרירה. אך כנראה שאין חדש תחת השמש, והפסימיות אינה חידוש של השנים האחרונות, אלא היא כבר רווחה במצרים שלפני 900 שנה בקירוב, ונגד נקודת מבט זו יוצא רבינו בדבריו, באומרו שחלק גדול מהרוע אותו רואים בני האדם בעולם, למען האמת כלל אינו קיים, אלא נמצא בדמיונם של האנשים המרירים בעלי המבט הפסימי. אך כמובן שבכך אין רבינו מתחמק מלהתייחס לעצם הקושיא, שהרי פעמים שבאמת מתרחשים מאורעות טרגיים קשים ורעים, וגם אם בדבריו אלו הקל רבינו במעט את הקושי, עדיין הקושיא במקומה עומדת.

העברת האחריות אל כתפי האדם...

אחרי שרבינו צמצם את גודל הקושיא בפתח דבריו, באומרו שרבים הם הדברים שאינם רעים כשלעצמם, אלא נראים ככה רק מנקודת מבט שלילית, ממשיך רבינו ובונה קומה נוספת, שתצמצם עוד יותר את הקושיא.

"והמין השני מן הרעות הוא מה שיארע לבני אדם מקצתם לקצתם, כהתגבר קצתם על קצתם. ואלה הרעות יותר מרעות המין הראשון, וסיבותם רבות וידועות, והם גם כן מוטו אלא שאין לעשוק בהם תחבולה. ועם זה אי זו מדינה שתמצא בעולם כולו לא ימצא בין אנשי המדינה ההיא זה המין מן הרע מתפשט-מאודי כלל, אבל מציאותו גם כן מעט, כאיש שיתנכל אל איש להרוג או לגנוב מטונו בלילה, ואמנם, יכלול זה המין מן הרע אנשים רבים במלחמות הגדולות, וזה גם כן אינו ברוב מה שבישוב.

והמין השלישי מן הרעות הוא מה שימצא כל אחד מבני אדם מפעולתו בעצמו, וזהו הרוב. ואלה הרעות יותר מרעות המין השני הרבה, ומרעות זה המין יצקו בני אדם כולם. וזהו

א. לדעת רבינו גם אנשים גדולים טועים בכך, וייתכן שכוונתו לרס"ג שכתב באמונת הרעות (מאמר תשי"ג אות א), "שכל טובה בעולם הזה קשורה בפגע, וכל אושר ביוג, וכל עונג בצער, וכל שמחה ביוג. ומוצא אני פריטיהם אלה או שהם שקולים, או שהדברים המדאיבים מכריעים את המשמחים". דברים אלו הפוכים לגמרי מדברי רבינו, ויתכן שרבינו בדבריו התכוון בעיקר לשלול את דברי רס"ג אלו, אולם מפני כבודו לא הביא זאת בפירוש בשמו.

למעשה היא חסרת משמעות. עצם המושג "עיגול מרובע", לפי גישה זו, הוא חסר משמעות - גיבוב של צלילים חסרי פשר, שהרי המשפט סותר את עצמו מיניה וביה, ומשום כך אין בחוסר יכולת זו סתירה לכך שהא-ל הוא כל יכול.

דעת גדולי הראשונים ב"פרדוקס הכול יכול"

שאלה זו אינה שאלה שנוסחה על ידי 'הכמ' אומות העולם במאות האחרונות, וכבר בספרי רס"ג אנו מוצאים התייחסות נרחבת לשאלה זו, בשורות הבאות נלקט מדברי הראשונים ונראה מה הייתה שיטתם בנוגע לשאלה זו.

ראשית כל נפתח בדברי רבינו סעדיה גאון, שתומך בכל תוקף בשיטה השניה, השיטה לפיה אכן יצירת משולש מרובע הוא דבר שנמנע גם מהא-ל, אך למרות זאת אין בכך כל הגבלה לכוחו, וכלשונו באמונת ודעות (מאמר שני פרק א'), "ולכן לא תהללנו שהוא עושה את החמשה יותר מעשרה, על אף שאינו מוסף עליהן, ולא שהוא מכניס את העולם בתוך טבעה, בעוד שאינו מוציא את זה ולא מרחיב את זה, ולא שהוא מחזיר את אתמול במצבו של אתמול, מפני שכל אלה מן הנמנע. ויתכן שישאל אותנו אחד עליהן, אז נענה לו שהוא יכול על כל דבר. זה אשר שאלו עליו אינו מאומה, כי אם הבל, וההבל אינו כלום. וכאלו שאלו אם יש לו יכולת על לא כלום, כי על זה שאלו באמת" בדברים אלו מסביר רבינו היטב מדוע למרות שלא יתכן

**כיוצא באלו
הנמנעות אי אפשר
שתבוא הקבלה
להאמין במציאותם
ולא במה שהוא
ממינם.**

להגיד שהא-ל אינו יכול לעשות זאת, אין בכך סתירה לכך שהא-ל הוא כל יכול, משום ששאלה זו למען האמת אינה שאלה כלל.

בשיטה זו הלך גם רבי יוסף אלבו בעל העיקרים, וכלשונו (ספר העיקרים מאמר ראשון פרק כ"ב), "אם נמנעות קיימות בעצמם, שלא יתואר השם ביכולת על חילופן, כמו שהכל יותר גדול מן החלק, או שקוטר המרובע גדול מצלעו. כי לא יתואר השם ביכולת... שיהיו החיוב והשלילה צודקים יחד על דבר אחד מצד אחד, וכיוצא באלו הנמנעות אי אפשר שתבוא הקבלה להאמין במציאותם ולא במה שהוא ממינם, ואי אפשר לחוש שיעיד לעולם על הימצא זה ולא כיוצא בו, אחר שאי אפשר לשכל לצייר מציאותם". הרי לנו שגם רבי יוסף אלבו הלך בשיטה זו וסבר ש"לא יתואר ה' ביכולת על חילופן".

בפרק הבא נראה מה דעתו של רבינו בנוגע לשאלה זו, ונגלה איך ע"פ מדרש רבינו באופן נפלא את שאלת הרוע בעולם.

(מעובד ע"פ ספר רצון משה על הרמב"ם)

ב. שאלה ידועה זו נשאלה במרוצת הדורות ברבדה אופנים, כגון "האם הכול יכול מסוגל ליצור אבן שאותה הוא לא יוכל להרים?", "האם הכל יכול מסוגל ליצור עיגולים מרובעים?" או "האם יש שהוא כל-יכול יכול להחליט להפסיק להיות כל-יכול?". כל השאלות הללו הם דוגמאות לפעולות שהם בלתי אפשריות בעצם, והשאלה היא האם אכן כך הם גם כלפיו יד"ש.

ובצדק הגהה ערך כי תשא נשיאת ראש או כפיפות קומה?

"מידת הענווה", בסוגיה זו ובדרכי קניינה עסקנו בשבוע שעבר, תוך צלילה אל עומק דברי הראשונים אשר בדבריהם הק' סללו את הנתיב בה נלך באורחות חיים, ועיון בדברי מאורי החסידות אשר הורו לנו איך לשלב את הענווה עם השמינית שבשמינית - איך לשלב את האיץ עם האני'.

אך עם התגובות הרבות שהגיעו לשולחן המערכת אודות מאמר זה, הגיעה גם תגובה בה נטען שבכל המאמר הארוך הזה לא הצלחנו להגיע לנקודה האמיתית ועדיין לא נגענו בבשר החי, היות שבכל המאמר לא הייתה כלל התייחסות לשאלה האמיתית הרובצת לפתחו של כל אחד ואחד - השאלה כיצד על האדם לנהוג אחר שנפל ל"ע ברשתו של היצר וחטא - האם גם אז יש עניין בשמינית שבשמינית?

ודבר בעתו מה טוב לעסוק בשאלה זו בפרשת זו, הפרשה שיממנה בנינו אב לכל ענייני התשובה, כפי שיתבאר לקמן.

מדוע היה צריך 'מטבע של אש'?

בפרשתנו ישנם כמה וכמה נקודות הצריכות ביאור, ובהם בעצם רמזה לנו התורה וגילתה את דרכי התשובה.

א. "כי תשא את ראש בני ישראל לפקודיהם". צריך להבין, מדוע נקטה התורה דווקא לשון נשיאת ראש. וממ"כ, אם אנו לומדים כרשי"הק' שפירש ש"כי תשא" זה מלשון

מניין ופקידה, קשה מדוע לא כתבה התורה 'כי תמנה' או 'כי תפקוד'. ואם נלך לפי דרשת חז"ל שדרשו מילה זה כפשוטה, ומשמעה זקיפות קומה ונשיאות ראש, וכדאיתא (תנחומא סימן ג), **"אמר לו הקב"ה למשה, כשם שאחה עומד עכשיו ונותן להם פרשת שקלים, ואתה זוקף את ראשו, כך בכל שנה ושנה שקוראין אותה לפני, כאלו את עומד שם באותה שעה וזוקף את ראשו"**, קשה עוד יותר, דמה עניין זקיפת קומתו של ישראל לכאן?

ב. באור החיים ביאר מדוע דווקא כאן הדגישה התורה את עניין נשיאת הראש, וז"ל, "ויתבאר הכתוב על פי דבריהם ז"ל כי החוטא גורם בחטאו כפיפת ראשו, כי בחינת הרע מהותה היא אל ארץ תביט כי שפלה היא, ובחינת הקדושה היא נשיאת ראש והרמת המהות והאיכות, והנה להיות שמצוה זו באה אחר מעשה העגל וכו', והוא מה שאמר כי תשא לשון נשיאות ראש, שתשא ראש בני ישראל שראשם נמוך לצד חסרונם במעשה

העגל", עכ"ל. אכן ביאורו גופיה צריך ביאור, שהרי ממה נפשך אם חזרו ישראל בתשובה, הלא תרום קרנם גם בלא שמשו רבינו ישא את ראשם, כדכתיב בפירוש (בראשית ד' י) אם תיטיב - שאת, ואם לא עשו תשובה איך יכול משה רבינו לנשאות אותם ולזקוף את ראשן?

ג. איתא שנתנית מחצית השקל הייתה כפרה על חטא העגל כדכתיב "ונתנו איש כפר נפשו לה' בפקד אותם", וקשה כיצד בנתנית סכום כלשהו לנדבת ה', יהיה כדי לכפר על העבירה החמורה וחטא הע"ז שבמעשה העגל? ואכן הד' לתמיהה זו אנו כבר מוצאים בדברי חז"ל, באמרום שזו כבר הייתה תמיהתו של משה רבינו עצמו, וכדאיתא (במדבר רבה י"ב ג), **"שלשה דברים שמע משה מן הקב"ה והרתיע לאחוריו, כיון שאמר לו ונתנו איש כופר נפשו אמר משה מי יוכל ליתן כופר נפשו..."**

ד. על מאמר הכתוב "זה יחננו" דרשו חז"ל (שם) **"אמר ר' מאיר נטל הקב"ה כמין מטבע של אש מתחת כסא הכבוד והראה לו למשה זה יחננו, כזה יחננו"**, וכבר עמדו על כך רבים, והקשו מה היה הצורך במטבע של אש, ובשלמא במעשה המנורה אפשר להבין מדוע היה צריך שייצא מוכן מן שמיא, משום מורכבות העניין, אולם מה הצורך ב'דוגמא' למחצית השקל, ולמה היה צריך לעלות השמימה לכך?

לא חטאו ישראל אלא להורות תשובה

בשביל ליישב קושיות אלו נפתח פתח בהבנת מאמר חז"ל (עבודה זרה ד'): "לא חטאו ישראל אלא להורות תשובה לרבים". דלכאורה קשה שהרי התשובה היא מצווה מפורשת בתורה הק', כדכתיב (דברים ל' ב), **"ושבת עד ה' אלוקיך ושמעת בקולו"**, ואם כן מדוע היו צריכים את חטא העגל בשביל להורות תשובה לרבים? אלא על כרחך, שלא באו ישראל בחטא העגל ללמד עצם הדבר שצריך לעשות תשובה, או שייכולים לעשות תשובה והיא מתקבלת, אלא שמפרשה זו נלמד האופן 'איך' עושים תשובה. ומדויק כן בלשון הגמרא (שם), **"שאם חטא יחיד אומרים לו כלך אצל יחיד (שילמד מדוד המלך אחר מעשה בת שבע) ואם חטאו רבים אומרים להם כלך אצל רבים (שילמד מבני ישראל אחר מעשה העגל)"**, וקשה שאם מדובר על עצם התשובה, מה ההבדל בין רבים ליחיד? הרי לנו שמדובר על דרכי התשובה, שבכך יש שוני בין רבים ליחיד וכדאיתא בהלכות תשובה לרמב"ם.

נבזה בעיניו - נמאס

והנה אחד העניינים הצריכים לימוד בסוגית התשובה, זה עניין הענווה והשפלות הנצרכת בזמן התשובה, שאכן מצד אחד אנו רואים שהכניעה היא שורש התשובה והתחלטה, וכפי שהטעים החובות הלבבות' (שער התשובה, פתיחה) שהסיבה למה סך בספרו את שער התשובה לשער הכניעה, משום ששורש התשובה זה הכניעה, וכלשונו, "מפני שקדם מאמרנו בכניעה, והיא שורש התשובה והתחלטה, ראיתי מן הראוי לי לסמך לה באור גדריה ואופני השלמתה".

אך למרות מעלתה הגדולה של ההכנעה ובמיוחד בזמני תשובה, מהווה היא סכנה גדולה, וכמה רעות יכולות ליצאת מכך.

א. הענווה והשפלות יכולים להביא את האדם לייאוש, עצבות ומרה שחורה. וכבר אמרו צדיקים שאין היצר הרע חפץ כלל בעוון עצמו, אלא כל מטרתו היא העצבות, המרה שחורה והדיכאון שאחריה. ואיתא בישיבת ישראל (פרשת נח), **שכל מחשבות הפיגול העולות אצל האדם אודות שפלותו ומיעוט ערכו בעבודת ה', זה רק עצת היצר כדי להביא לידי עצבות, כי כן דרכו להעציב ולהשפיל את האדם עד שיאמר לנפשו נושא, וכך יוכל בנקל לצוד אותו ברשתו, להפילו במדרון החלקלק אל עבר פי פחת.**

ב. חיסרון נוסף נגרר על ידי השפלות המוגזמת, והיא שמרוב שמשפיל עצמו לא יפחד מעשיית רע, משום שיאמר לעצמו שבין כה וכה הוא מלא עבירות, ומכך רגל ועד ראש אין בו תמות. ויסוד זה יסדו חכמינו ז"ל באבות (פרק ב' משנה י"ג), באמרם 'אל תהי רשע בפני עצמך', וכפי שמתעדים רבינו הרמב"ם שם ואומר שטעם הדבר הוא משום - **"שכשיחשוב אדם עצמו חסר ופחות, לא יגדל בעיניו החיסרון שיעשה"**.

ג. בנוסף להיחלשות בסוד מרע, נגרמת על ידי הענווה הפסולה והשפלות המיותרת גם חיסרון ומיעוט של 'עשה טוב', שברוב 'ענוותנות' יאמר האדם לעצמו שכל מצוותיו ותפילותיו כאין נחשבו ח"ו, ואינו מאמין שכל הבריאה כולה, מלאכים ושופרים, עליונים ותחתונים, כולם מחכים לתפילותיו, ובכוח מעשיו הטובים להחיות את כל העולמות. וכבר דיבר בקדשו קדוש ישראל ממעזבו' ואמר, **"שרוב ענוותנותו של האדם גורם שנרתק מעבודת השי"ת"** (טובא בספר"ק תולדות יעקב יוסף פרשת עקב).

אי זה הדרך ישכן אור וחושך אי זה מקומו?

אז מהי הדרך הנכונה בה נלך, ומה המידה הנצרכת בשביל לזכות לשוב בתשובה שלמה? ענווה ושפלות או נאוה דקדושה ונקודת 'שמינית שבשמינית'? נפשנו תתעטף בתמיהה רבת, 'אי זה הדרך ישכון אור וחושך אי זה מקומו?' - מתי עלינו לאחוז במידת השפלות ולהיכנס למין חשכה, ומתי עלינו לעשות כשלמה אורה? אכן את התשובה לכך אנו מוצאים בספרי החסידות, וכפי שהבאנו בפרק הקודם, שהדרך לבדוק מהי הענווה המומלצת, והיכן עובר קו הגבול ביניה לבין השפלות המאוסה

מחשבת הפרשה

מאוצרם של רבותינו בעלי המחשבה בענייני דיומא

והמדרדרת, זה באמצעות 'טבח' התוצאה'. שאם הענווה את האדם לדיכאון וחסכה, וגורמת מיעוט בעבודת ה',

סימן שזוהי ענווה פסולה, אך אם הענווה מביאה חיזוק בעבודת ה' - בסוד מרע ועשה טוב, וגורמת לריבוי אור, סימן שזוהי הענווה הנצרכת.

יסוד זה דרש הרה"ק ר' משה אליקים בריעה ז"ע בספרו באר משה, בלומדו זאת מדברי רש"י הק' ואתה תצוה את בני ישראל ויקחו אליך שמן זית זך כתית למאור: כתית למאור, ולא כתית למנחות, - שאכן מעלה גדולה היא מעלת הענווה - הכתית, אולם כל מעלתה היא רק כשהיא גורמת 'למאור' ומדרבנת את האדם לעבודת ה', אך 'לא כתית למנחות, היינו שאסור לאדם לאחוז במידת הענווה שלא במקום הצורך, שהרי בכך היא תגרום למנוחה ורפיון מעבודת ה'.

מחצית השקל - מחצית הכוס המלאה

יסוד גדול זה רמזה לנו כבר התורה הק' בפרשה זו - פרשת התשובה.

שימד אחר שחטאו בני ישראל במעשה העגל התגלה הקב"ה למשה רבינו ואמר לו **"כי תשא את ראש, שראשית התשובה היא הרמת המבט וזקיפת הראש, ולמרות שעל האדם להתמדר גם על החטא עצמו, מכל מקום בשביל לאזור כוח לחזור, צריך האדם להתמקד בטוב, ולהביט על חצי הכוס המלאה, ולכן אמרה התורה 'כי תשא את ראש, שאכן נשיאת הראש אינה תלויה בהכרח בתיקון החטא, אלא היא נצרכת אף לפני התיקון, בשביל לאזור כוח לתקן ולשוב אל ה'.**

בכך נבין גם מה הכוח הטמון במחצית השקל, ואיך אפשר על ידי מטבע כה קטן לתקן חטא כה גדול. שאכן ודאי הכפרה אינה בעצם נתינת מחצית השקל, אלא הכפרה תלויה בלימוד שבא ללמדנו המטבע הלזה: לימוד להורות ועבודה תמידית, שיישכיל האדם ללמוד למחצית השקל' - להעריך את החצי שיש לו, להתרחק מענה פסולה ולהיות מודע למעלותיו, ומאיך גיסא להכיר בכך שהוא עדיין אינו שלם, להשתוקק לעלות עוד ועוד ברה ה'. **ולכן 'נטל הקב"ה כמין מטבע של אש מתחת כסא הכבוד והראה לו למשה, לעודד ולהזכיר לנו, שהנשמה שנתן בנו טהורה היא, וגם אם היא כעת גרה בארץ ערבה, אל לנו לשכוח שמקורה טהור - מכסא כבוד חוצבה...**

(מיועד ע"פ ספר רצון משה על התורה)

**"וכאשר תקום מן הספר, תחפש כאשר למדת
אם יש בו דבר אשר תוכל לקיימו"** (אגרת הרמב"ן)

ישמח ויעוז במתנת גורלו

"זה יתנו כל העובר על הפקודים מחצית השקל". כך אמר הקב"ה, שעיקר כפרה זו היא על השורש, דהיינו על הדבר אשר היה סבה על כל העבירות האלו, והוא רוב הזהב וחמדת הממון שהביאם לידי מעשה זה, כמאמר רז"ל (יוטא פ"ג), "ויעשו להם אלהי זהב", אמר משה לפני הקב"ה אתה גרמת להם בעבור רוב זהב שהשפעת להם, ועל כן צוה ליתן מחצית השקל, לכפר על החומד ממון שלעולם אין בידו יותר מן המחצית, כמאמר רז"ל (קהלת רבה א' י"ג) "יש בידו מנה מתאוה מאתים יש בידו מאתים מתאוה ד' מאות", נמצא שלעולם אין בידו יותר מן מחצית השקל.

(כלי יקר ל' י"ג)

הדרך לקיים מצות מחצית השקל בימינו

"זה יתנו כל העובר על הפקודים". שנה עליו לדורות, שבזמן שבית המקדש קיים היה אדם שוקל שקליו ומתכפר לו, שהיה שקלו מצטרף עם כל ישראל וקונן מהם תמידין ושאר קרבנות צבור, עכשו שאין בית המקדש קיים, חייב ליתן מתנות לאביונים, דכתיב, "ומשלוח מנות איש לרעהו ומתנות לאביונים", (אסתר ט' כ"ב), ואין צריך לומר בפורים, אלא אפילו בשאר ימות השנה, כשעני בא לידך מי שהוא צריך למתנות חייב אתה ליתן לו, כדתן "אין פוחתין לעני העובר מסקום למקום מכר בפגדיון", ועליו הכתוב אומר 'מלוה ה' חונן דל' (משלי י"ט י"ג), ואומר 'אשרי משכיל אל דל' (תהלים מ"א ב').

(מדרש לקח טוב ל' י"ד)

גדולה תשובה שזדונות נעשות כזכויות

"קח לך סמים נטף שחלת וחלבנה". מנה החלבנה

בין סממני הקטורת, ללמד אותנו לצרף פושעי ישראל בכל תענית (כריתות ו'), ובוה מיושב מנלן לומר שצידוף החלבנה מורה על צידוף הפושעים בתענית דווקא? לפי שע"י הצומות והתשובה נעשו הזדונות לזכויות כמו שנאמר (ישעיה מ' ב') "כי נרצה עונה". שגם העון יעלה לרצון לריח ניחוח, ורז"ל אמרו (סנהדרין לו.) "כפלה הרמון רקתך אפילו ריקנים שבך מלאים מצות כרימון", וקשה על זה אם הם מלאים מצות כרמון אם כן למה קראם ריקים, אלא ודאי שעל התשובה דברו, זה כי כל פועל ריק שבהם, דהיינו העון, טמנו יתמלאו מצות. כי הזדונות והריקות נעשו כזכויות, ויעלה גם העוון לריח ניחוח כמו המצות, דוגמת החלבנה העולה לריח ניחוח ככל שאר סממנים. ומכאן למדו לומר שענין זה מרמז על התענית והתשובה, וההפירוש יקר.

(כלי יקר ל' י"ד)

חשיבות האחדות אפילו עם פושעי ישראל

"קח לך סמים נטף שחלת וחלבנה". וחלבנה ריחה רע ואף על פי כן הכניסה הכתוב בכלל הבשמים החשובים, ובא לרמוז שאין לנו להקל ברשעים פושעי ישראל שלא יהיו בכלל תענותינו ותפילתנו, וכמו שאמרו רז"ל 'כל אגודה שאין בה מושעי ישראל אינה אגודה'. ובאור זה, כי שם שמים מתעלה ומתקדש בשעה שהרשעים חוזרים בתשובה ונמנן בכלל הצדיקים, שאם לא כן הצדיקים נתפשים עליהם מפני הערבות, שהרי כל ישראל ערבים זה לזה. ומטעם זה נצטוונו במצות לולב ליקח ד' מינים באגודה אחת, ולתת ערבה שאין לה טעם וריח - רמז לרשעי ישראל שאין להם תורה ומצות - בכלל האחרונ שיש בו טעם וריח ובכלל הלולב שיש בו אוכל וההדס שיש בו ריח, ואנו מרצים להקב"ה בכלום כאחד.

(רבינו בחיי ל' י"ד)

מצוה ללא כוונה כגוף ללא נשמה

"לחשב מחשבת לעשות בזהב ובכסף ובנחשת". רומז בעת עשיית המצות ישוטט במחשבתו בסודן ובטעמן בחכמה ובתבונה ובדעת.

(של"ה דרך חיים ז')

אין מעמידים פרנס אלא אם כן נמלכין בציבור

"דאה קראתי בשם בצלאל בן אורי". אמר רבי יצחק: אין מעמידין פרנס על הצבור אלא אם כן נמלכים בצבור, שנאמר: "ויאמר משה אל בני ישראל ראו קרא ה' בשם בצלאל בן אורי", אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה: משה, הגון עליך בצלאל? אמר לו: רבנו של עולם, אם לפניך הגון, לפני לא כל שכן. אמר לו: אף על פי כן, לך אמור להם. הלך ואמר להם לישאל: הגון עליכם בצלאל? אמרו לו: אם לפני הקדוש ברוך הוא ולפניך הוא הגון, לפנינו לא כל שכן.

(ברכות נה.)

הנותן מתנה לחברו צריך להודיעו

"אך את שבתותיי תשמרו וכו' לדעת כי אני ה' מקדשכם". אמר רבא בר מחסאי אמר רב חמא בר גוריא אמר רב, הנותן מתנה לחבירו צריך להודיעו, שנאמר (שמות ל"א י"ג), "לדעת כי אני ה' מקדשכם". תניא נמי הכי, 'לדעת כי אני ה' מקדשכם, א"ל הקב"ה למשה מתנה טובה יש לי בבית גגזי ושבת שמה ואני מבקש ליתנה לישראל לך והודיעם, מכאן אמר רשב"ג הנותן פת לתניוק צריך להודיע לאמו.

(שבת י')

לעולם יהא אדם זהיר בתפילת המנחה

"אולי אכפרה בעד חטאתכם". אכפרה ב' במסורה [פעמיים מוצאים אנו בתורה את המילה אכפרה], דין [פה] ואידך [והפעם השניה בפסוק] 'אכפרה פניו במנחה, זהו שאמרו לעולם יהא אדם זהיר בתפילת המנחה. אכפרה בעד חטאתכם להתפלל עליכם - מתי אכפרה פניו במנחה.

(בעל הטורים ל"ב ל')

בידיעת המושכלות ידבק האדם בקונו

"ואתה אם נא מצאתי חן בעיניך הודעני נא את דרכיך ואדעך". חן לי לב להבין, כדי שאדע דרכך, למען ארוויח בזה והוא שאמצא חן בעיניך נוסף על חן הראשון, והוא, שעל ידי ידיעת המושכלות ידבק המושכל במשכיל והיו לאחדים, והיה פיו כפיו. וארוויח בזה שממני יתפשט החן גם לזולתו, מה שלא היה מקדמת דנא שלא נתפשט החן כי אם ממך אלי, ובעת שתודיעני דרכיך ותשכילני יתדבק המושכל במשכיל.

(כלי יקר ל"ג י"ב)

והצנע לכת עם ה' אלהיך

"ואיש לא יעלה עמך". [איתא בפרשת מקץ] ויאמר יעקב לבניו למה תתראו, אמר להם יעקב בבקשה מכם היו מצניעים עצמיכם, שאין קשה מעין הרע, וכן אתה מוצא בלוחות הראשונות, על ידי שניתנו בגדולה נשתברו, שנאמר 'וכל העם רואים את הקולות' (שמות כ' י"ח), אבל הלוחות השנים כשניתנו, לא ראה אותם אלא משה, שנאמר 'ואיש לא יעלה עמך' (שם ל"ד ג'). ואף ירושלים לא חרבה אלא מפני עין רעה, שנאמר 'הזאת העיר שיאמרו כלילת יופי משובש לכל הארץ וגו' (איכה ב' ט"ז)... לפיכך אמר יעקב אל תראו עצמכם, שנאמר 'ויאמר יעקב לבניו למה תתראו, אלא היו מהלכין בצנעה, שנאמר (מ"כה ו' ה') הגיד לך אדם מה טוב וגו' והצנע לכת עם אלהיך.

(מדרש תנחומא מקץ)

לא הביישן למד

"ויתן על פניו מסוה". לפי שהיו הכל מסתכלין בו ומשה היה עניו גדול וביישן, והיה מתבייש על שמסתכלין בקירון עור פניו, כי כך היא המדה בכל מי שהוא ביישן, על כן נתן על פניו מסוה לכסות עינים, אבל בבואו לפני ה' ללמוד תורה מפיו, אז הוצרך להסיר מסוה הבושה מעל פניו כי לא הביישן למד' (אבות ב' ו'), לכך נאמר 'ובבא משה לפני ה' לדבר אתו יסיר המסוה עד צאתו'.

(כלי יקר ל"ד ל"ג)

בבואו לאדום

רבי אברהם אבן עזרא - פרק רביעי

דיעת הש"ס מול הבקיאאות בתנ"ך...

בכבוד כראוי לו, ורק עשיר אחד ושמו אליקים, אסף אותו אל ביתו ונתן לו כל מחסורו. הסיבה לאדישותם של בני סולינרו אל מול גדולת רבינו היא משום שהם החשיבו את בקיאותו העצומה של רבינו בתנ"ך כאין נגד ידיעת התלמוד הש"ס, וגם חשדו ל"ע את רבינו במינות. גם על כך התלונן על כך בשירו "נדוד הסיר אוני": ובאדום אין הדר / לכל חכם הוא דר / באדמת בן נכר / ועלינו שורקים. ואלו בא חגב יוני / במ שגב ורכב / על כל גב / ונחשב כענקים. וחרף בן תורה / וכל יודעי מקרא / לזאת אנשי מורא / מכוסים בשקים. ואיך יקרא מינים / לבנים נאמנים / חסידים וגאונים / וכל שומעיו שותקים... רבינו התרעם מאוד על אנשי סלרינו, וכתב שעקב זלזולם לא יפרסם ספרים ולא יכתוב חידושים בעירם.

בשנים הבאות נדד רבינו לערים לוקה, מנטובה, ווירונה שבאיטליה. בעיד לוקה חבר את ספרו "שפת יתר" - להציל את ר' סעדיה גאון מיד אדונים קשה" (תשובה לדונש בן לברט, לטענתו על רב סעדיה גאון). מלבד זה חבר שם רבינו גם את ספר 'היסוד' בדקדוק לשון הקודש, והשלים את פירושו לישעיה.

בעיר מנטובה חלה רבינו במחלה עזה וכמעט אמר נושא לחייו, במיטת חליו נדר רבינו לפרש את כל התורה ע"פ הפשט אם יזכה לקום מחליו זה, ואכן לאחר שזכה לשוב לארצות החיים, התמסר רבינו ביתר שאת למלאכת השלמת פירושו על התורה, אותה זכה להשלים בעיר וירונה שבאיטליה, לשם נדד אחרי הבראתו. העיר וירונה שבאיטליה הייתה התחנה האחרונה של רבינו בנדודיו בארץ אדום - איטליה. משם המשיך רבינו, בערך בשנת תתק"ח, לחבל פרובאנס שבצרפת...

את מסע נדודיו השלישי התחיל רבינו ברומא שבאיטליה, לשם ברח מגזירות האל-מוואחידון. בבואו לרומא נוכח כי ידיעתם של חכמיה בלשון הקודש אינה מספקת, ולכן חיבר למענם כמה ספרי דקדוק וגם תרגם שלושה ספרי דקדוק של ר' יהודה אבן חיוג. את הביקורת שלו על הבורות שגילה ברומא, מיטיב רבינו לבטא במאמר שנון וחרפי להפליא שאותו הוא מביא בפירושו לקהלת (ה' א'), "עוד כי לשון הקודש ביד ר' אליעזר נפשו עדן עיר פרוצה אין חומה, שיעשה מן הזכרים נקבות"... ברומי אף כתב רבינו את פירושו לקהלת, הוא החיבור הראשון שנכתב בימי נדודיו, ואחר כך השלים את פירושו לחמש מגלות ולספר איוב, וכתב את ספר "מאזנים" בדקדוק לשון הקודש.

העיר סולינרו שבאיטליה - מראה כללי

מרומא נסע רבינו לעיר סולינרו אשר בה שכנה הקהילה היהודית הגדולה בכל ערי איטליה. בשהותו של רבינו בעיר, שהה בה גם חכם ושמר ר' יצחק בן מלכי צדק, שבא מהעיר סיפונטה לסולינרו. למרות גדולתו של ר' יצחק בן מלכי צדק, והיותו בקיא גדול בש"ס, לא נמלט משבט ביקורתו של רבינו, היות שבניגוד לידיעותיו הרבות בש"ס הוא לא היה בקיא כלל בתנ"ך. רבינו מזכירו בשיר 'נדוד הסיר עונג', וכתוב עליו: ורבונו יצחק / יברך משחק / אמרים אליו חק / והיום נמחקים. **כלמת הממרה / צעיר ימים יורה / בטהרות הוא קורא / וטועה בפסוקים. וראשית פרשה / עלי פיהו קשה / אשר היא נדרשה / בפי התינוקים...**

החשדות שבהם נחשד רבינו...

יהודי העיר סולינרו לא קבלו את רבינו

המשך יבוא

אלפי יעדים
נתיב אחד!
נתיב פרו - היחיד שמגיע
לכל בתי הכנסת בארץ
רק הפצת עלונים קבוע מדי שבוע
אלפי בתי כנסת נחנכים כל שבוע
מחזורי ענייני צבור המתקיימים
ובמשלמות ביתי

את הספרים של קדמא
כתבו אילן ואלמנה בשנת
תשס"ו

נתמכרת
074-703-5009

לבקשת רבים ניתן להירשם
לקבלת הגיליון במייל כל שבוע,
באמצעות שליחת בקשה למייל:
kadmaa.m@gmail.com

עורך ראשי: הרב מרדכי ארנסטר
עורכים: הרב ברוך הערשלינר, הרב שמעון ליברמן
להערות והארות: kadmaa10@gmail.com